

ROMAIN GARY (ÉMILE AJAR)

ELU ALLES EES

Prantsuse keelest tõlkinud Tõnu Õnnepalu

Originaali tiitel:
Romain Gary (Émile Ajar)
La vie devant soi
Mercure de France, 1986

Toimetanud Tiiu Viirand
Korrektuuri lugenud Priit Põhjala
Sarja kujundanud Jüri Jegorov
Disainer Villu Koskaru

Esitrükk eesti keeles: kirjastus Perioodika, 1992

© Mercure de France, 1975

Tõlge eesti keelde © Tõnu Õnnepalu ja Tänapäev, 2021

Trükitud OÜ Greif trükikojas
ISBN 978-9916-17-005-2

Nad ütlesid: „Sa oled hulluks läinud
Selle pärast, keda sa armastad.”
Ma vastasin: „Elu maitset tunda
ongi antud ainult hulludele.”

Yâfi'i „Raoudh al rayâhîn”

Esimene asi, mis ma teile öelda võin, on see, et meie elamine oli seitsmendal korrusel ilma liftita ja et proua Rosale kõigi ta kilodega, mis ta ainult oma kahel jalal pidi üles vedama, oli see ta igapäevase elu tõeliseks häda ja vaeva allikaks. Ta tuletas meile iga kord meelde, et ega ta teisest küljest ei kurda, sest ta oli ühtlasi juut. Tema tervis igatahes oli kehv ja ma võin teile kohe alguses ära öelda, et see oli naine, kes oleks kindlasti väärinud lifti.

Pidin olema umbes kolmene, kui ma proua Rosad esimest korda nägin. Alguses pole lapsel mälu ja ta elab teadmatuses. Mina jätsin teadmatuses maha kolme- või nelja-aastaselt ja mõnikord tunnen ma temast puudust.

Bellevillé'is* oli küllalt teisi juute, araablasi ja musti, aga seitsmendale korrusele pidi proua Rosa ikkagi ise ronima. Ta ütles, et ükspäev ta veel sureb sinna trepile, ja kõik jõmpsikad kukkusid tõinama, sest niiviisi tehakse alati, kui keegi sureb. Meid oli seal kuidas kunagi, kuus-seitse või isegi rohkem.

Alguses ma ei teadnud, et proua Rosa tegeleb minuga ainult selleks, et saada kuu lõpus rahakaarti. Kui ma seda teada sain, olin

* Belleville – Pariisi idapoolne linnaosa

juba kuue- või seitsmeaastane ja mulle oli raskeks hoobiks kuulda, et olen kinni makstud. Mina olin arvanud, et proua Rosa armastab mind lihtsalt niisama ja et me tähendame teineteisele midagi. Ma nutsin terve öö ja see oli minu esimene suur kurvastus.

Proua Rosa sai aru küll, et olen kurb, ja ta seletas, et perekond ei tähenda midagi ja nende seas on isegi selliseid, kes sõidavad suvitama, olles sidunud oma koera kuhugi puu külge, ja et igal aastal sureb kolm tuhat koera, kes on niiviisi oma pererahva armastusest ilma jäänud. Ta võttis mind sülle ja kinnitas, et olen talle kõige kallim maailmas, aga mulle meenus otsekohe rahakaart ja ma läksin nuttes välja.

Läksin alla härra Drissi kohvikusse ja istusin lauda härra Hamili vastu. Ta oli olnud mööda Prantsusmaad ringi rändav vaibakaupmees ja näinud kõike. Härra Hamilil on ilusad silmad, mis levitavad ta ümber headust. Ta oli juba väga vana, kui ma temaga tuttavaks sain, ja seitsaadik pole ta muud teinud kui vananenud.

„Härra Hamil, miks te nägu kogu aeg naerul on?”

„Ma tänan niiviisi iga päev Jumalat, et ta mulle hea mälu on andnud, kulla Momo.”

Mu nimi on Mohammed, aga kõik kutsuvad mind Momoks, et oleks lühem.

„Kuuekümne aasta eest, kui ma veel noor olin, kohtasin ühte noort naist, kes mind armastas ja keda ka mina armastasin. See kestis kaheksa kuud, siis kolis ta ära, aga mina mäletan seda ikka veel, kuuskümmend aastat hiljem. Ma ütlesin talle: „Ma ei unusta sind iialgi.” Aastad läksid, ja ma ei unustanud teda. Mõnikord tuli mulle hirm peale, sest mul oli nii palju elu alles ees ja mis sõna ma võisin iseendale anda, mina, vilets inimene, kui kustutuskumm on Jumala käes? Aga nüüd olen ma rahulik. Ma ei unusta oma Djamilad. Mulle on väga vähe aega jäänud, ma suren enne ära.”

Ma mõtlesin proua Rosa peale, ma kõhklesin natuke ja küsisin siis:

„Härra Hamil, kas saab elada ilma armastuseta?”

Ta ei vastanud. Ta rüüpas münditeed, mis on tervisele kasulik. Härra Hamilil oli alati seljas hall džellaba*; seda hakkas ta kandma mõne aja eest, et ei juhtuks olema pintsakus, kui ta ära kutsutakse. Ta vaatas ja uuris mind vaikides. Ta kindlasti mõtles, et ma olen veel alaealistele keelatud ja et on asju, mida ma teadma ei pea. Sel hetkel pidin olema seitsmene, võib-olla ka kaheksane, ma ei või teile täpselt öelda, sest mu sünniaeg ei ole registreeritud, nagu te isegi näete, kui me paremini tuttavaks saame, juhul kui te leiate, et see üldse tasub vaeva.

„Härra Hamil, miks te ei vasta?”

„Sa oled üpris noor ja kui ollakse väga noor, siis on asju, mida on parem mitte teada.”

„Härra Hamil, kas saab elada ilma armastuseta?”

„Jah,” ütles ta ja langetas pea, nagu olnuks tal häbi.

Ma hakkasin nutma.

Tükk aega ma ei teadnud, et olen araablane, sest keegi ei narinud mind. Mulle õpetati seda alles koolis. Aga ma ei kakelnud kunagi, sest alati on valus, kui sa kedagi lööd.

Proua Rosa oli sündinud Poolas juudina, aga ta oli töötanud mitu aastat Maroko ja Alžeeria tänavatel ja ta oskas araabia keelt nagu teie ja minagi. Ta oskas samadel põhjustel ka juudi keelt ja tihtipeale sai omavahel selles keeles räägitud. Enamik teisi selle maja üürnikke olid mustad. Bissoni tänaval on kolm mustade eluaset ja peale nende veel kaks, kus nad elavad suguharude kaupa nagu Aafrikaski. Enamasti on need sarakolled**, keda on kõige rohkem, ja värvilised, kellest ka puudust pole. Bissoni tänaval on veel hulk teisi suguharusid, aga mul pole aega teile neid kõiki üles

* džellaba – pikkade varrukate ja kapuutsiga araablaste ürp

** sarakolled – rahvas Senegalis, Mauritaanias ja Malis (ligi pool miljonit)

lugeda. Ülejäänud osa tänavast ja Belleville'i bulvarist on põhiliselt juutide ja araablaste päralt. Nii läheb see edasi kuni Goutte d'Or'i kvartalini ja sealt algavad juba prantsuse kvartalid.

Alguses ma ei teadnud, et mul pole ema, ja ma ei teadnud üldse sedagi, et midagi selletaolist peaks olema. Proua Rosa hoidus sellest juttu tegemast, et mul igasuguseid mõtteid pähe ei tuleks. Ma ei tea, miks ma sündisin ja mis seal just täpselt oli. Mu sõbramees Mahoute, kes on minust mitu aastat vanem, ütles mulle, et need on hügieenitingimused, mis seda teevad. Tema sündis Casbah's* Alžeerias ja tuli Prantsusmaale alles pärast seda. Casbah's ei olnud veel hügieeni ja ta sündis sellepärast, et seal polnud ei bideed ega joogivett ega mitte midagi. Mahoute sai seda kõike teada hoopis hiljem, kui ta isa püüdis ennast õigustada ja kinnitas talle, et tal pole mitte kellegi suhtes mingeid halbu kavatsusi olnud. Mahoute ütles mulle, et naistel, kes seda ametit peavad, on nüüd tabletid hügieeni jaoks, aga et tema sündis liiga vara.

Meil oli täitsa palju niisuguseid emasid, kes käisid kord või kaks nädalas, aga alati tulid nad teiste juurde. Me olime peaaegu kõik litside lapsed seal proua Rosa pool, ja kui nad mitmeks kuuks kuhugi provintsi oma tööd tegema läksid, siis nad käisid oma jõnglasi ikka enne ja pärast vaatamas. Sealt algasidki mul need mured oma emaga. Mulle tundus, et kõigil on ema, ainult minul pole. Tegin algust maokrampide ja tõmblustega, et teda tulema sundida. Üle tänava elas üks poiss, kellel oli õhupall ja kes oli mulle öelnud, et ema tuleb alati, kui temal kõht valutab. Mul kõht valutab küll, aga see ei andnud midagi, ja siis olid mul krambid – ikka ilmaasjata. Ma isegi sittusin igale poole korterisse, et tähelepanu äratada. Midagi. Ema ei tulnud ja proua Rosa nimetas mind esimest korda araablaseperseks, sest ta polnud prantslane. Ma röökisin talle, et

* Casbah – Alžiiri vana linnaosa

ma tahan näha oma ema, ja kättemaksuks sittusin ma veel mitu nädalat igale poole. Proua Rosa ütles mulle lõpuks, et kui nii edasi läheb, siis pole muud kui hoolekanne, ja sellest hakkas mul hirm, sest hoolekanne on esimene asi, mida lastele õpetatakse. Ma sittusin küll põhimõtte pärast edasi, aga see polnud enam mingi elu. Sel ajal oli proua Rosa pool kostil seitse litsilast ja nad kõik hakkasid üksteise võidu sittuma, sest pole kedagi konformistlikumat kui tited, ja kõik kohad olid kakat täis, nii et ma jäin kogu selle värgi sees märkamatuks.

Proua Rosa oli juba vana ja väsinud ilma selletagi ja ta võttis seda väga raskelt, sest teda oli juba kord taga kiusatud kui juuti. Ta ronis mitu korda päevas üles seitsmendale korrusele kõigi oma üheksakümne viie kiloga ja viletsate jalgadega, ja kui ta sisse astudes tundis sitahaisu, siis rantsatas ta koos pakkidega oma tugitooli ja hakkas nutma, ning temast peab aru saama. Prantslastel on viiskümmend miljonit elanikku ja ta ütles, et kui nad oleksid kõik teinud nii nagu meie, siis poleks sakslasedki vastu pidanud, nad oleksid jalga lasknud. Proua Rosa oli Saksamaad sõja ajal küllalt tundma õppinud, aga ta oli tagasi tulnud. Ta astus sisse, tundis kakahaisu ja kukkus lõugama: „See on Auschwitz! See on Auschwitz!”, sest teda oli juutidele mõeldud Auschwitzi küüditatud. Aga rassiküsimustes oli ta alati väga korrektne. Näiteks oli meil üks väike Moise, keda ta sõimas pagana värviliseks, aga mind ta kunagi nii ei sõimanud. Sel ajajärgul ei võtnud ma arvesse, et hoolimata ta kehakaalust jätkus tal peenetundelisust. Ma jätsin lõpuks järele, sest see ei aidanud midagi ja ema ei tulnud, aga krambid käisid veel kaua aega ja vahel teevad nad nüüdki mulle kõhus valu. Ma hakkasin endale teisiti tähelepanu tõmbama. Ma hakkasin poodides näppama, mõne tomati või meloni leti pealt. Ma ootasin alati, et keegi vaataks, et see näha oleks. Kui peremees tuli ja mulle kõrvakiilu andis, siis ma hakkasin tõinama, aga keegi oli ikkagi minu vastu huvi tundnud.